Türk ilkokul öğrencilerinde öz-düzenleme aile bağlamı ve sosyo-duygusal yeterlilik arasındaki bağlantıya aracılık eder

Gündüz, G., Yagmurlu, B., & Harma, M. (2014). Self-Regulation Mediates the Link Between Family Context and Socioemotional Competence in Turkish Preschoolers. Early Education And Development, 26(5-6), 729-748.

Self-Regulation Mediates the Link Between Family Context and Socioemotional Competence in Turkish Preschoolers

Gizem Gündüz and Bilge Yagmurlu

Department of Psychology, Koç University

Mehmet Harma

Department of Psychology, Istanbul Kemerburgaz University

Research Findings: In this study, we examined self-regulatory skills, namely, effortful control and executive function, in Turkish preschoolers ($N = 217$) and their mediating roles in the associations between parenting and children's socioemotional competence. We also investigated the role of family socioeconomic status and maternal psychological well-being in these concurrent associations. Mother reports were used for maternal depressive symptoms, parenting behaviors, and children's effortful control. Individual assessment was utilized for executive function, and socioemotional competence was assessed via multiple methods (mother report, teacher report, and individual assessments). Structural equation modeling results showed that effortful control mediated the paths from power-assertion to children's socioemotional competence. The pathway extending from depressive symptoms to socioemotional competency was mediated by power-assertiveness and effortful control. Socioeconomic status was not associated with socioemotional competence through either parenting or self-regulatory constructs. *Practice or Policy:* The results revealed that even moderate levels of depressive feelings experienced by mothers presented a risk factor for early effortful control and socioemotional development in young children through increasing harsh child rearing. These findings suggest that, given its potential role in the development of early fundamental abilities, it is important to take precautions against adverse effects of even low levels of maternal depression.

Sosyo-duygusal yeterliliğin gelişimi ilkokulun başlangıcındaki çocuklar için zorlayıcı bir süreçtir zira bu çağda çocuklar akranlarının, öğretmenlerinin ve ebeveynlerinin çeşitli talepleriyle karşılaşırlar. Öz düzenleme becerisi bu süreçte kritik bir role sahiptir. Yapılan birçok çalışma ebeveynlerin davranışlarının bu becerinin gelişiminde ve farklı gelişim alanlarındaki önemine değinir. Biz bu çalışmada çocukların öz düzenleme becerilerinin- amaçlı kontrol ve yönetici işlev- ebeveynlik ve sosyo-duygusal yeterlilik arasındaki aracılık rolünü inceledik. Sosyo-ekonomik bağlamın ve annenin psikolojik iyi-oluş halinin çocuğun öz düzenleme becerileriyle ilgisini araştırdık.

Duygusal yeterliliği iyi derecede olan çocuklar, akranlarının veya diğer bireylerin yüzlerinden duygu durumlarını anlayabilirler ve buna uygun davranışlar sergilerler. Empati güçleri yüksektir ve topluma yararlı davranışlar gösterirler. Sosyal ve duygusal yeterlilik sadece diğer bireylerle etkili iletişim kurmak açısından değil, okul başarısı, kendine güven gibi sosyal alanın dışındaki alanlar açısından da önemlidir. Sosyo-duygusal yeterliliğin kişide gelişmesi için anahtar faktör öz düzenleme becerisi edinmektir. Öz düzenleme becerisi dikkatli, bağlama uygun duygusal ve davranışsal yanıtlar verebilmektir.

Öz düzenleme becerisi çeşitli kontrol mekanizmalarını kapsar. Dikkatimizi, duygularımızı kontrol etmeyi, biliş gücümüzü, davranışlarımızı uyumlu bir şekilde yönlendirmemize yardımcı olur. Mizacımızın asıl başlıca düzenleyicisi olan "amaçlı kontrol" ve daha çok bilişsel alan ile ilişkilendirilen "yönetici işlev" mekanizmaları öz düzenleme becerisinin iki ana bölümüdür.

Amaçlı kontrol dediğimizde anlayacağımız şudur: amaçlı bir şekilde dikkati toparlama veya değiştirme, davranışı duruma uygun olarak tutma ya da gerçekleştirme. Yönetici işlevin yerine getirdiği fonksiyonlar ise şunlardır: bilginin manipülasyonu ya da korunması, baskın yanıtların tutulması vs. Her ikisi de öz düzenleme becerisinin önemli iki alanı olan amaçlı kontrol ve yönetici işlev mekanizmaları hakkında literatürde birçok araştırma mevcuttur. Çoğu, iki alanı farklı açılardan ele almıştır. Fakat baktığımızda bu iki mekanizmayı birbirini tamamlayıcı işlevler olarak görüp çocuk gelişimini ele alırken birlikte değerlendirmek mantıklıdır.

Çocuk gelişiminde biyolojik faktörlerin yanı sıra çevresel faktörler de önemli bir yere sahiptir. Yetiştirilme koşulları ve ailenin uyguladığı disiplin modelleri çevresel koşulların içinde sayılabilir. Öz düzenleme becerisi de gelişimin bir ayağı olduğundan çocuğun yetiştiği koşullardan etkilenir.

Annenin duyarlılığı çocuk ile arasında daha sıcak, kabul edici ve hassas bir ilişki doğuracaktır ve çocuğun öz düzenleme becerisi bu yönelim şeklinden olumlu etkilenir. Annenin aktif bir biçimde rehberlik etmesi ve çocuğu desteklemesi henüz bu becerilerden yoksun bir çocuk için örnek teşkil edeceğinden ondaki öz düzenleme becerilerini kolaylaştırıcı etki yapar. Diğer yandan ailenin güç uygulamaları; öfke, eleştiri, mütecaviz bir kontrol şekli ile tanımlanabilir. Çocuktaki öz düzenleme becerisi edinimini riske sokar ve çocuğun sosyal zorluklar yaşamasına neden olabilir.

Ailenin karakteristiğine baktığımızda görürüz ki ortamdaki stres ailenin yaşanan sıkıntıları göğüsleyebilme becerilerini etkiler. Gelişim psikolojisi alanında tasarlanan birçok model aile içindeki stresin ilişki kalitesine zarar verdiğini ve ebeveynlik becerilerinin zayıflattığını söyler. Bu modellerdeki 2 faktör merkezi öneme sahiptir: sosyo-ekonomik durum ve ebeveynin-özellikle annenin- psikolojik iyi oluş hali.

Aile stres modeline göre ekonomik koşulların kötü olması ebeveynlerin problemlerini de arttırır ve bu da çocuk yetiştirme kısmında daha sert davranışlara yol açabilir. Zorlu çalışma koşulları, düşük ücretler, stabil olmayan çalışma hayatı; kişide çaresizlik ve kızgınlık gibi duygular uyandırabilir. Ekonomik koşullarda yaşanan olumsuz durumlar ebeveynlerin davranışlarına etki edebilir. Davranışların boyutları sert disiplin cezalarına ya da fiziksel

cezalara kayabilir. Aile içindeki bu davranışların okul hayatına yansımaları da olmaktadır. Akademik başarıda düşüş, psikososyal uyumsuzluk, zayıf öz kontrol becerisi gibi örnekleri sayabiliriz.

Dezavantajlı sosyo-ekonomik koşullarda sadece çocuk yetiştirme davranışları değil, ayrıyeten annenin iyi oluş hali de kötüleşebilmektedir. Araştırmalarda düşük sosyo-ekonomik statü ve annenin depresif semptomların kendini kontrol becerisi ve okul devamlılığında olumsuz etki ettiği bulunmuştur. Sosyo-ekonomik koşulların dahil edilmediği araştırmalar annenin depresif semptomlarının tek başına bile anne-çocuk ilişkisini olumsuz etkilediğini kanıtlamıştır.

Bizim araştırmamıza gelirsek hipotezlerimizden biri şöyleydi: anne duyarlılığı yönetici işlevin ve amaçlı kontrolün gelişimini olumlu yönde etkiler. Bununla birlikte çocuktaki sosyo-duygusal gelişim de artar. İkinci hipotezimiz de anneden gelen güç uygulamalarının amaçlı kontrol ve yönetici işlev ile daha zayıf bir ilişkisi olacağı şeklindedir. Sonuç olarak çocuğun sosyo-duygusal yeterliliği de zayıf olacaktır. Aynı zamanda iki dışsal faktörün de -annenin depresif semptomları ve sosyo-ekonomik statü- çocuğun yönetici işlev, amaçlı kontrol ve sosyo-duygusal yeterliliği ile ilişkili olduğunu ileri sürdük. Kurulan bağlantıya aracılık eden faktörlerin ise annenin duyarlılığı ve güç uygulamaları olduğunu tahmin ettik.

Araştırmadaki 217 öğrencinin 109'unun cinsiyeti kızdı. Verileri Türkiye'nin batı ve kuzeybatı bölgelerindeki 5 büyükşehirden aldık. Araştırmamıza katılan aileler çeşitli sosyo-ekonomik arka plandan gelmekteydi. Anneler davranış tarzlarını ve depresif semptomlarını belirlememiz için çeşitli testlere tabi tutuldu. Bu testlerde çocuklarına karşı duyarlılıkları, güç uygulamaları ve depresif semptomları ölçüldü. Aynı zamanda çocukların yönetici işlev ve amaçlı kontrol mekanizmaları da çeşitli testlerle değerlendirildi. Çocukların sosyal yeterliliğini ölçen testler öğretmenleri ve anneleri tarafından tamamlandı. Duygusal yeterlilikleri ise çocuklara yöneltilen duyguları tanımayı ölçen bazı testler yoluyla değerlendirildi.

Sonuçlara baktığımızda hem yönetici işlevin hem de amaçlı kontrolün sosyo-duygusal yeterlilik ile bağlantılı olduğu bulundu. Öz düzenlemenin karakterden kaynaklı tarafının ve bilişsel tarafının ilkokul çağlarında sosyal ve duygusal ayarlamalarda önemli rolü olduğu kanıtlandı. Amaçlı kontrol ve yönetici işlev arasında ise sınırlı bir ilişkinin varlığı gözlemlendi.

Ebeveynlik değişkenleriyle ilgili kısma baktığımızda bu iki düzenleme alanının farklı modeller ortaya çıkardığını gördük. Hem duyarlılık hem de güç uygulama, amaçlı kontrol ile anlamlı bir şekilde ilişkiliydi ama yönetici işlev ile anlamlı bir ilişki bulunamadı. Sonuçları yorumlarken yönetici işlevin çocukların kendilerini bireysel değerlendirdiği ama ebeveynliğin ve amaçlı kontrolün anneler tarafından değerlendirildiği akılda tutulmalıdır.

Annenin güç uygulamaları ve çocukların sosyo-duygusal yeterliliği arasında bir ilişki bulundu ve bu ilişkiye çocuğun amaçlı kontrolünün aracılık ettiği gözlemlendi. Bulunan sonuçlar daha önceki araştırmalar ile tutarlıydı, zira önceki çalışmalarda otoriter ve sert ebeveynliğin çocuk gelişiminde amaçlı kontrol vasıtasıyla negatif bir etkisinin olduğu kanıtlanmıştır. Annenin sıkı ve cezalandırıcı ebeveynlik anlayışı çocukta yüksek derecede

uyarıma neden olarak onu strese sokabilir. Stres düzeyindeki bu tarz değişimler beynin ön lobunu etkileyerek etkili amaca yönelmiş davranışa zarar verebilir ya da bu süreci kolaylaştırabilir. “Tahmin edilmesi zor çevre şartları stresi arttırarak öz düzenleme kapasitesini düşürebilir” şeklinde bir yorum getirebiliriz.

Beklentilerimizin aksine öz düzenleme becerisinin, duyarlı ebeveynlik ve çocuklardaki sosyo-duygusal yeterlilik arasındaki pozitif ilişkine aracılık etmediği bulunmuştur. Diğer araştırmalarda da ispatlandığı gibi annenin duyarlı tutumları çocuğun sosyal yeterliliği ile direkt bir bağlantıya sahiptir. Bahsedilen “yeterli olma” halinin içine arkadaş canlısı olmayı ve akranlarla empatik ilişkiyi katabiliriz. Aynı zamanda annenin çocuğun uygun olmayan davranışlarına karşı verdiği açık mesajlar da çocukta diğerlerinin duygularına yönelik toplum yararına davranışların önünü açar. Kısaca duyarlı ebeveynlik çocukların sosyal etkileşimini ve duygusal iyi oluş hallerini olumlu şekilde destekler.

Diğer bağlantımıza baktığımızda şöyle bir sonuç ile karşılaştık: güç uygulayıcı ebeveynlik ve amaçlı kontrol annenin depresif semptomları ile sosyo-duygusal yeterlilik arasındaki ilişkiye aracılık eder. Fakat sosyo-ekonomik statü ile sosyo-duygusal yeterlilik arasındaki bağlantıya ebeveynliğin aracılık etmediği görüldü. Bulgularımız daha önceki çalışmaları destekler niteliktedir. Depresyon tanısı almış kişiler sürekli öfke halleri yaşamakta, ani çıkışları olmakta ve hızla hüsrana uğrayabilmektedir. Çocuklara karşı düşmanca tutumlar ve reddedici tavırlar sergileyebilirler. Depresyon annenin çocuğuna etkili ve pozitif hisler beslemesini engelleyebilir bu da çocukta negatif duyguları canlandırır.

Genel olarak bakıldığında bu araştırma stresin gelişim üzerine etkilerini inceleyen daha önceki çalışmaları destekler niteliktedir. Bizim çalışmamız annenin depresif semptomlarının çocukların sosyo-duygusal yeterlilikleri üzerinde sosyo-ekonomik durumdan daha etkili bir faktör olduğunu bulmuştur. Aynı zamanda öz düzenleme becerisinin amaçlı kontrol kısmının ve güç uygulayıcı ebeveynliğin bu ilişkide aracı rolü üstlendiğini ortaya çıkarmıştır. Katılımcı annelerin depresif semptomlarının -klinik dışı ve düşük seviyede olmasına rağmen- çocuğun gelişimi ve ebeveynlik üzerinde etkileri bulunmuştur.